

OIKEAKIELISYYTTÄ JA KIELEN KÄYTÄNTÖÄ VIRITTÄJÄSSÄ

Virittäjä oli pitkään kielenhuoltokeskustelun tärkein foorumi. Lähes sadan vuoden ajan siinä esittivät mielipiteitään kirjakielen kehittämisestä kiinnostuneet kielentutkijat, ja lähes kuudenkymmenen vuoden ajan se tarjosi kollektiivisille kielenhuoltoelimille tiedotuskanavan. Toistaiseksi viimeinen kielenhuolto-osasto julkaistiin Virittäjässä 1994, mutta säännöllinen ilmestyminen loppui jo vuoteen 1992. Millainen oli osaston elinkaari? Miksi osasto kuihtui?

Tässä kirjoituksessa kuvaan, millainen oli Virittäjän kielenhuolto-osaston sisältö, millaisista artikkeleista se koostui ja ketkä sen muovasivat. Aineistooni kuuluvat kaikki lehdessä 1920-, 40- ja 60-luvulla ja 1980–88 julkaistut kielenhuoltokirjoitukset.¹

NOUSE, RIENNÄ SUOMEN KIELI

Virittäjän numeroiden lopussa ilmestyi lehden perustamisesta lähtien kielenkäyttöä koskevia huomioita ja ehdotuksia. Kotikielen Seuran ohjelmaan kuului suomen kielen tutkimuksen ja käytön edistäminen, ja seuran kokouksissa keskusteltiin usein kielenkäyttökysymyksistä. Seura perustettiin 1876, jolloin suomen kieli alkoi nopeasti vallata itselleen asemaa yhteiskunnan kaikkien instituutioiden kielenä. Maanviljelijöiden taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema parani, ja heidän lapsiaan lähti paljon opintielle. Suomenkielisiä oppikouluja perustettiin, suomi alkoi yhä useammin olla yliopiston opiskelijoiden äidinkieli. Seuraavalla vuosikymmenellä astuisi voimaan keisarillinen kieliasetus,

¹ Esitys perustuu laudaturtyöhöni vuodelta 1988, jossa olen tutkinut Virittäjän kielenhuolto-osastoa 1920-luvulta 1980-luvulle.

jonka mukaan suomi ja ruotsi olisivat valtionhallinnon ja oikeusistuinten kielenä vuodesta 1883 yhdenvertaiset. Yhteiskunta tarvitsi käyttöönsä standardikielen ja riittävän sanaston. Niiden kehittäminen oli yhteinen ponnistus: suomenkielisen sanaston luomiseen osallistuivat kielitieteilijöiden lisäksi muidenkin alojen edustajat. Esimerkiksi lääketieteen sanastoa luomaan ja sen käyttöä edistämään perustettiin Lääkäriseura Duodecim 1881.

Kun Virittäjä alkoi ilmestyä 1897, se tarjosi uuden kanavan keskusteluille kielenkäytöstä. Aluksi nämä kirjoitukset eivät muodostaneet selvää osastoa, mutta erotukseksi varsinaisista artikkeleista ne ja kirjallisuuskatsaukset, sanatiedustelut sekä selostukset kokouksista ja muut vastaavat painettiin pienemmällä kirjasimella ja tiheämpään. Sisällysluettelossa niiden otsikkona oli tavallisesti Oikeakielisyyttä tai Uudissanoja. Kirjoittajaa ei aina mainittu lainkaan, tai kirjoituksen alla saattoi olla nimikirjaimet tai nimimerkki.

Vuodesta 1924 Virittäjän kielenhuoltokirjoitukset julkaistiin omassa selvästi erottuvassa osastossaan, jonka otsikko oli Oikeakielisyyttä. Tämän nimisenä osasto pysyi vuoteen 1945, jolloin nimeksi vaihtui Kielemme käytäntö. Käsitys kielenhuollosta saattoi olla muuttumassa ehdottomasta oikean ja väärän eronteosta monivivahteisemmaksi, ja tämä muutos ehkä heijastui osaston nimeen. Esitellessään samana vuonna Virittäjässä muiden eurooppalaisten kielten huoltoa Lauri Hakulinen korosti, että kielenhuollon pitäisi olla luonteeltaan varovaisesti ohjailevaa (1945b: 282).

1920-luku oli yhteiskunnan ja kielen murrosvaihe. Suomen valtio oli juuri syntynyt. Oli luotava kaikki ne valtion organisaatiot, joita autonominen suuriruhtinaskunta ei ollut tarvinnut. Kirjakielen käyttötilanteet monipuolistuivat. Yhteiskunnassa oli tilaa uusille ylenijöille: oli rekrytoitava suuri määrä virkamiehiä, ja korkeakoulutukseen hakeutui yhä suurempi ja taustaltaan yhä heterogeenisempi joukko tulevia kirjakielen käyttäjiä. Kirjakieli sai 20-luvulla myös uuden käyttöalueen: Suomen Yleisradio perustettiin 1926, ja yksityiset radiolähetykset olivat alkaneet jo aiemmin samalla vuosikymmenellä. Kirjakieli tuli vähitellen suomalaisten korviin päivittäin, osaksi arkea.

VIRITTÄJÄ JA KIELENHUOLLON INSTITUUTTIOT

Suomessa kielen säännöttely ja muokkaus oli pitkään yksityisten kirjoittajien tuotannon ja kodifiointityön varassa. Silti kollektiivisellakin kielenhuollolla on juurensa jo 1800-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotikielen Seura olivat ensimmäisiä foorumeja, joilla kielenkäyttökysymyksistä keskusteltiin suurella joukolla ja joilla pyrittiin pääsemään yhteiseen ratkaisuun. Ainakin Kotikielen Seuran jäsenillä oli usein tehtävänä kesällä tarkkailla jotain kielenkäytön piirrettä kansankielessä, jotta saataisiin pohjaa tehdä mahdollisimman laajasti hyväksyttävä päätös. Kokouksista pidettiin pöytäkirjaa, ja suuren yleisön tietoon seurojen kanta tuli, kun keskusteluja selostettiin sanomalehdissä. (Niinivaara 1931: 19; Paunonen 1976: 344, 367.)

SKS:ssa oli kielitieteellinen valiokunta (ennen vuotta 1903 Kielitieteellinen osakunta), jonka tehtävänä oli hoitaa seuran toimintaa suomen kielen tutkimuksen ja kehittelyn alalla. Valiokunnan jäseniä olivat useimmat merkittävät suomen kielen tutkijat. (Niinivaara 1931: 42–43.) Vuonna 1928 perustettiin lisätty kielitieteellinen valiokunta, ns. kielivaliokunta, jonka tehtävä oli käsitellä oikeakielisyysasioita ja antaa neuvoja yleisölle. Valio-

▷

kunta oli neuvonantajana monessa suuressa kirjahankkeessa, mm. Ison Tietosanakirjan, Tekniikan sanaston ja Lääketieteen sanaston toimittamisessa sekä raamatunsuomennostyössä. Sen ratkaisuisista tiedotettiin Virittäjän Oikeakielisyyttä-osastossa.

Kielivaliokunta oli ainoa kielenhuollon organisaatio vuoteen 1945, jolloin SKS perusti WSOY:n ja Otavan lahjoittamin varoin päivittäin avoinna olevan kielitoimiston. Toimiston tehtäviin kuului yleisön neuvonta kielenkäyttökysymyksissä, tekstien kielen-tarkistuksen välittäminen ja ongelmallisten kielikysymysten tutkiminen. Kielivaliokunta jatkoi toimiston asiantuntijaelimenä, joka ratkaisi periaatteelliset ja laajasti vaikuttavat asiat. Se oli tuolloin varsin laaja: siihen kuului 10 kielentutkijajäsentä ja 6 muuta jäsentä, joista 3 oli toimittajia. Kielitoimiston toimintaa ja valiokunnan työtä ohjasi valiokunnan työ-jaosto. Tiedotusvälineenä käytettiin edelleen Virittäjää: valiokunta päätti jakaa kielenhuolto-osastoa eripainoksina virastoihin, sanomalehtiin ja muille julkisen kielen vaikuttajille. (Hakulinen 1945a: 110–112.)

Vuonna 1949 kielenhuolto muuttui yksityisestä valtiolliseksi, kun kielitoimisto aloitti toimintansa Suomen Akatemian yhteydessä. Kielivaliokunta jatkoi toimintaansa nyt viisijäsenisenä Suomen Akatemian kielilautakuntana. Sen työtä valvoi suomen kieltä edustava akatemian jäsen. Kaikki jäsenet olivat pöytäkirjoista päätellen suomen kielen tutkijoita. Lautakunnan ja toimiston tehtävät olivat samat kuin edeltäjiensä, mutta uusia tuli lisäksi: kielitoimistolla oli radiossa kielineuvontaa ja kielipakinoita, se järjesti luentoja kielenkäytöstä eri ammattialojen edustajille ja oli mukana monissa erikoisalojen sanastohankkeissa. (Sadaniemi 1968: 26.) Vuodesta 1970 kielitoimisto ja kielilautakunta jatkoivat toimintaansa Nykysuomen laitoksen, vuodesta 1976 Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen organisaatiossa. Virittäjän kielenhuolto-osasto pysyi kollektiivisen kielenhuollon päätiedotusväylänä vuoteen 1968, jolloin ilmestyi ensi kertaa kielitoimiston oma tiedotuslehti Kielikello.

Virittäjän ja kielenhuoltoelinten yhteys oli kauan kiinteä: Virittäjän toimituksessa ja kielivaliokunnassa ja -lautakunnassa istuivat pitkälti samat henkilöt. Valiokunta ja lautakunnat puolestaan kartoittivat käsittelynsä taustaksi Virittäjän kielenhuolto-osastossa käsiteltävistä asioista esitettyjä kantoja. Yhteys myös tunnettiin: kielenhuoltoelimille tarkoitettuja pyyntöjä jonkin asian ottamisesta käsiteltäväksi saatettiin lähettää myös Virittäjän toimitukseen.

KIELENKÄYTÖN VALVONTAA

Virittäjässä ilmestyi tarkastelemanani aikana 739 kielenhuoltokirjoitusta. Eniten kirjoitettiin 40-luvulla, jolloin Virittäjä julkaisi vaikeista oloista huolimatta kielenhuolto-osastossaan keskimäärin yli 30 kirjoitusta vuodessa. Myös 80-luvulla kirjoitettiin kielenhuollosta paljon, vuosittain keskimäärin 20 juttua. 20- ja 60-luvulla kirjoituksia julkaistiin vuosittain noin 12 kappaletta. En ole laskenut niiden palstamillimetrejä, joten kun jäljempänä esitän kirjoitustyyppien osuuksia koko aineistosta, tarkoitan edelleen kirjoitusten lukumääriä.

Virittäjän kielenhuoltopalstan kirjoittaja käsitteli tavallisimmin jutussaan yksittäistä virhettä tai virhetyyppiä. (Nimitän tässä virheeksi sitä, mitä kirjoittaja on jutussaan pitänyt kartettavana tai korjaamista vaativana.) Tämän tyyppisiä kirjoituksia on ollut 20- ja 60-

luvulla noin puolet koko osaston kirjoituksista. 40-luvulla niitä oli vajaat 60 %, mutta 1980-luvulla ne valtaavat lähes kolme neljäsosaa Kielemme käytäntö -osastosta.

Näissä virhekirjoituksiksi nimeämässäni jutuissa kirjoittaja tavallisesti esittää monesta eri lähteestä poimimiaan esimerkkejä huonona pitämästään kielenkäytön ilmiöstä. Lähde saatetaan mainita nimeltäkin, mutta kirjoituksen kohteena on tietty virhe, ei sen tekijä. Yleensä kirjoittaja esittää korjausehdotuksen ja saattaa perustella sen, mutta perustelut ja jopa korjauskin voidaan olettaa niin tunnetuiksi ettei niitä tarvitse panna näkyviin.

Korjausta perustellaan tavallisesti esittämällä sääntö, jonka kirjoittaja olettaa lukijoidensa tuntevan ja hyväksyvän: sääntö voidaan toistaa, mutta harvoin arvioidaan sen tarvitsevan tuekseen perusteluja. »Vanhan hyvän säännön mukaan temporaalirakenne ilmaisee yleensä aikaa, jolloin pääverbin tekeminen tapahtuu. Se siis vastaa kysymykseen 'milloin?' ja on korvattavissa aikaa ilmaisevalla kun-lauseella.» (Vir. 1965: 236. — Vir. + vuosiluku -tyyppiset viitteet viittaavat aineistooni kuuluviin Virittäjän numeroihin.) Viittausta kodifikaatioihin ei yleensä pidetä tarpeellisena, mutta jos sellainen mainitaan, se on useimmiten aineistossani Setälän lauseoppi, kuten tässä esimerkissä: »'Lämpöpatterit eivät anna sitä lämpöä, minkä (p o m i k ä) niiden pitäisi.' Setälän lauseopissa on malliksi sopiva esimerkki: *Minun pitää mennä viemään kirje postiin.*» (Vir. 1969: 207).

Kodifioidullekin säännölle esitetään joskus lisäperusteluita, mutta harvoin. Esim. Saarimaan mielestä 1942 ei ole syytä luopua Setälän esittämästä objektinsukuisten määritteen sijasäännöstä, vaikka käytäntö onkin tavallisesti ristiriidassa sen kanssa, koska sääntö on kansanmurteiden mukainen. On siis sanottava *vartioikaa koko aika* eikä *koko ajan*. (Vir. 1942: 334.) (Tämä sääntö tosin muutettiin myöhemmin.)

Jos kielen rakennonormeja perustellaan, vedotaan yleensä systeemin säilyttämiseen. 1923 tuntematon kirjoittaja huomauttaa, ettei ole syytä rikkoa kielemme johto-opillista eheyttä niin mallittomalla muodolla kuin verbi *oheelluttaa* (Vir. 1923: 146–147), ja 1960-luvulla Terho Itkonen pitää *nuotintaa-*, *viestintää-*tyyppisiä verbejä haitallisina, koska ne hämärtävät kielen johtosuhteita. Sen sijaan *nuotita* ja *viestiä* ovat selviä ja totunnaisten mallien mukaisia. (Vir. 1968: 224.)

Varsinkin vanhempina aikoina vieras esikuva riitti ilmauksen hylkäystuomion perusteeksi. »Aivan epäsuomalainen on esim. sanonta: 'kutistunut munuainen aiheuttaa laajentuneen sydämen' – –.» (Vir. 1940: 116.) »Vieraiden kielten vaikutuksesta on viime aikoina alkuperäisesti suomenkielisessäkin tekstissä alkanut esiintyä epäsuomalaista ilmanprepositiota että-lauseen edellä, esim: 'Etujoukot saapuivat paikkakunnalle *ilman että kohtasivat vastarintaa.*' – – Paljon luontevampaa on sanoa suomalaisesti: saapuivat **kohtaamatta vastarintaa**, – –.» (Vir. 1940: 270.) Ilmauksen tarpeellisuuden arviointi esiintyy kriteerinä muutaman kerran; kehoitetaan sanomaan entiseen tapaan yksinkertaisesti: *Berliinin poliittiset piirit eivät tiedä sitä* sen sijaan, että käytettäisiin tarpeetonta käännös-ilmausta *olla tietoinen* (Vir. 1941: 148). Kielenhuoltajien kanta oli tavallisesti, että on olemassa omakielisiä ilmauksia, joiden käyttöä pitäisi muukalaisuuksien sijaan edistää.

Virhekirjoituksiin kuuluu suuri ryhmä Paremmiin sanoen -otsikolla julkaistuja lyhyitä kirjoituksia. Ensimmäinen Paremmiin sanoen -sikermä ilmestyi vuoden 1937 Virittäjän Oikeakielisyyttä-osaston lopussa. Ingressissä todettiin: »Tässä osastossa esitetään julkisuudesta poimittuja kielivirheitä ja tyylikömpelyyksiä lyhyesti perusteltuine korjausehdotuksineen» (Vir. 1937: 124). Sikermiä ilmestyi melko säännöllisesti vuoteen 1959 asti. Ne ovat usein monisivuisia, ja niiden kirjoittajaksi on merkitty toimitus. Näissä kir-

▷

joituksissa virheen lähde on tavallisesti ilmaistu luonnehdinnalla, esim. »suurilevikkisestä aikakauslehdestä» tai »erästä hyväkielisestä romaaniuutuudesta». Ilmeisesti Virittäjän toimittajat hyödynsivät kaikkea lukemaansa kielenhuollon päämäärien edistämiseksi.

Virhekirjoitusten tapaisten menetelmien käytön mainitsevat monet kielenhuollon tutkijat. Neustupný (1974: 39–40) nimittää sitä *korjaamiseksi* (*correction procedure*), joka voi olla sekä puhumaan oppivan lapsen että standardikielen normista poikkeavan kirjoittajan oikaisemista. Saksankieliset kirjoittajat nimittävät samaa menetelmää *kielikritiikiksi* (*Sprachkritik*) (Dieckman 1980: 510–511) ja englantilaiset *kielimoitteiksi* (*language complaints*) (Milroy ja Milroy 1985: 37). Sillä on on pitkät perinteet normin valvonnan välineenä.

Vielä 1920- ja 40-luvulla kirjoittajat arvostelivat ahkerasti nimenomaan painetun kirjallisuuden ja sanomalehtien kieltä ja kommentoivat kirjoittajia nimeltä mainiten. Tavallisesti arvioitiin kirjoitettua kieltä, vaikkapa vastailmestynyttä romaania tai tietokirjaa ja sanomalehtien kieltä. Vain kerran aineistossani on arvostelun kohteena puhuttu kieli: Yleisradion kuuluttajat (Vir. 1940: 108–112). Tällaiset kirja- ja puhekielen arvostelut olivat osa Kotikielen Seuran toimintaa jo 1870-luvulla, ja kun Virittäjä alkoi ilmestyä, arvostelut julkaistiin siinä (Paunonen 1976: 362–363).

Kieliarvostelut olivat virhekirjoitusten lailla keino valvoa normin noudattamista. Korjauksia niihin ei aina sisälly, vaan virheet saatetaan esittää luettelona, vain esimerkkinä kielen huonoudesta. Rangaistuksena normin noudattamatta jättämisestä on siis julkinen moite. Paunosen mielestä tämäntyyppinen valvonta oli tuloksellista: hän katsoo, että juuri Virittäjän kieliarvosteluissa toistettu vaatimus painetun kirjallisuuden kielen valvonnasta sai kustantajat järjestämään kirjoilleen järjestelmällistä kielentarkistusta (Paunonen 1976: 364).

Tähän tapaan kieltä valvottiin nimenomaan 20-luvulla, jolloin kieliarvostelujen osuus kaikista kielenhuoltokirjoituksista oli melkein 10 % kielenhuolto-osaston kirjoituksista. 40-luvulla osuus oli enää puolet siitä, ja 60- ja 80-luvulla niitä on kirjoitusten joukossa vain muutama, vaikka 80-luvulla tätä perinnettä yritettiin ilmeisesti elvyttää (Vir. 1986: 251). Kirjakieli oli jo muodoltaan vakiintunut, ja keskeiset suomalaisuustavoitteet oli saavutettu (Sadeniemi 1968: 30; Ikonen 1975: 34–35). Vastaavaa valvontaa esiintyy muualla vieläkin. Gröndalin (1996: 78) mukaan ruotsinsuomalaisen kaunokirjallisuuden arvosteluissa käsitellään usein teoksen kieltäkin, nimenomaan oikeakielisyyden näkökulmasta.

KESKUSTELUA NORMEISTA JA NIISTÄ TIEDOTTAMISTA

Keskustelua kielenkäyttöasioista oli vajaa kymmenesosa osaston artikkeleista. Keskustelulla tarkoitan tässä kirjoituksia, joissa otettiin kantaa johonkin tiettyyn kielenhuoltokirjoitukseen tai suositukseen, joka on äskettäin julkaistu Virittäjässä tai muualla. Suunnilleen puolet kirjoituksista oli suositusta vastustavia, puolet taas puolustavia, sillä jokainen, joka vastusti Virittäjän toimituksen tukemaa kantaa, sai melkein poikkeuksetta kirjoitukselleen vastineen. 1920-, 40- ja 60-luvulla keskustelun osuus oli 10 %:n lähetyvillä, mutta 80-luvulla se väheni puoleen entisestään. Eniten keskustelupuheenvuoroja julkaistiin 1940-luvulla, jolta olen laskenut tähän ryhmään 28 kirjoitusta, mutta suurimmillaan keskuste-

lun suhteellinen osuus oli 1920-luvulla.

Kymmenesosalla kirjoituksistaan Virittäjä palveli kollektiivisen kielenhuollon päätösten julkistamista. SKS:n kielivaliokunta perustettiin vasta 1920-luvun lopulla, joten tällä vuosikymmenellä tiedotusta oli vähän. Myöhemmin, 1940- ja 60-luvulla, noin kymmenesosa jutuista oli kielivaliokunnan tai -lautakunnan suosituksia, mutta 80-luvulla niitä oli osaston kirjoituksista enää vain 4 %. Tiedotustehtävä oli siirtynyt Kielikellolle. Ajan myötä tiedotuskirjoitusten muoto muuttui: aiemmin ne olivat usein tarkkoja selostuksia jonkin asian käsittelystä taustoineen ja perusteluineen tai kommentteja erikseen julkaistuun ehdotukseen — 1920-luvulla Virittäjä esitti jopa otteita SKS:n kielivaliokunnan pöytäkirjoista — mutta jo 1960-luvulla ne olivat lähes pelkkiä annettujen suositusten luetteloja, joissa tiedotetaan yhdellä kertaa monista erilaisista asioista. Viimeksi kielilautakunta julkaisi tiedonantojaan Virittäjässä 1985.

Uusia normeja tai vallitsevan normin muuttamista ehdotettiin suhteellisesti eniten 1940- ja 1960-luvulla, molempina suunnilleen yhtä paljon. Lukumääräisesti eniten ehdotuksia tehtiin 1940-luvulla. Suuri osa tämän vuosikymmenen ehdotuksista (13 /23) tähtäsi kirjakielissä esiintyvän muodon vaihtelun karsimiseen, esim. rinnakkaismuodoista *valmeus* ja *valmius* päätettiin hyväksyä vain jälkimmäinen. 1960-luvulla taas useimmiten haluttiin väljentää tai muuten parantaa entistä normia. 1920-luvulla normiehdotuksia tehtiin vähän — eihän ollut kielenhuoltoelintä, jolle ehdottaa. Kun kielivaliokunta 1928 alkoi toimia ja julkaista päätöksiään Virittäjässä, alkoivat kielenhuollosta kiinnostuneet kirjoittajat ehkä Virittäjän kautta tarjota ehdotuksiaan kielivaliokunnan keskusteluun. Kielivaliokunta ja sen seuraajat käsitelivät usein Virittäjän palstoilla esitettyjä ehdotuksia kouksissaan. 1980-luvulla ehdotukset harvenivat.

UUSIA SANOJA YNNÄ MUUTA

1920- ja 40-luvulla Virittäjässä esiteltiin usein uudissanoja ja suositeltiin niitä käyttöön. (Ne artikkelit, joissa pelkästään arvostellaan tarjotun sanan puutteita esittämättä tilalle parempaa, olen laskenut virhekirjoitusten ryhmään.) Uudissanaesittelyjen osuus Virittäjän kielenhuoltokirjoituksista oli suurimmillaan 1920-luvulla, mutta lukumäärältään niitä oli eniten 40-luvulla. Sen jälkeen mielenkiinto niitä kohtaan laimeni, ja kaikkein vähiten niistä kirjoitettiin 80-luvulla.

Kielenhuoltajat ovat itse todenneet, että uudissanojen sepittäminen on siirtynyt fenesteiltä niiden alojen kielenkäyttäjille, joilla uusia sanoja tarvitaan. (Itkonen 1975: 26; Koivusalo 1980: 25–26.) Kielenhuollon tehtäväksi on jäänyt sanojen arviointi, ja niitä on pyritty sopeuttamaan varsinkin johtorakenteeltaan kielen vanhojen sanojen malliin. Terho Itkonen toi kuitenkin aktiivisesti 1960- ja 1980-luvullakin Virittäjässä esiin useita ehdotuksia yleiskielen sanoiksi, esim. *sähköviestintä*, *sähköviestimet*, *itsellinen* 'freelancer' (Vir. 1984: 142, 388–390).

Kielenhuolto-osastossa ilmestyi muunkinlaisia kirjoituksia, kuten erilaisia katsauksia (esim. Saksan kielenhuoltoon, teitittelyn historiaan ja uudissanojen varhaisvaiheisiin), erilaisia ehdotuksia (esim. erityisen kysymys- ja vastauspalstan perustamiseksi Virittäjään, paikannimien ottamisesta tavausavuksi etunimien sijaan ja harvinaisten sijojen käytön elvyttämisestä), SKS:n lähettämien kirjeiden julkistamista sekä kehuja, joita on annettu

▷

erityisen hyvästä kielenkäytöstä. Kiitosta saivat Mika Waltari Sinuhun kielestä (romaani pääsi kuitenkin myös Paremmiin sanojen -palstalle joistain erheistään) ja Lauri Hirvensalo suomentajana.

Muiden kirjoitusten osuus koko aineistosta on suurin 1920-luvulla. Suurin osa niistä (11/15) on Virittäjän toimitukselle esitettyjä kysymyksiä ja niihin annettuja vastauksia. Niiden osuus koko vuosikymmenen kirjoituksista on 8,7 %, joten ne ovat melko suuri ryhmä. Kysymysoasto yritettiin perustaa uudelleen 1960-luvulla (Ruoppila 1969: 95–96), mutta ehdotus ei ottanut tulta. Virittäjän kielenhuoltopalstan vilkkaalla 1940-luvulla myös muita kirjoituksia on paljon.

Oman luokkansa ovat saaneet kirjoitukset, joiden sijoitusta en ole pystynyt ratkaisemaan, mutta jotka silti voisivat kuulua johonkin edellä esitellyistä luokista. Niissä on esim. sellaista kielenhuollon ongelmatapausten selvittelyä, jossa ei oteta kantaa siihen, onko kysymyksessä virhe vai ei, eikä liioin esitetä ehdotuksia säännön väljentämisestä tai selventämisestä. Ratkaisemattomien kirjoitusten luokkaan en ole 1920- ja 1940-luvulla sijoittanut yhtään kirjoitusta. 1960-luvulla niitä on 4 ja 1980-luvulla 8. Tällaisten kirjoitusten määrän lisääntyminen osoittaa sitä, että suhtautuminen kielenhuoltoon ei ollut enää yhtä mutkatonta kuin vuosikymmeniä aiemmin, jolloin tapauksille pyrittiin löytämään oikea ratkaisu.

Kirjoitustyyppi		1920-l.	1940-l.	1960-l.	1980-l.	koko ain.
1. Uudissanat	%	12,6	5,7	7,3	2,7	6,6
	yht.	16	20	9	4	49
2. Kieliarvostelut	%	9,5	5,1	1,6	2,7	4,8
	yht.	12	18	2	4	36
3. Virhekirjoitukset	%	50,0	59,4	52,0	72,0	59,0
	yht.	63	207	63	103	436
4. Normiehdotukset	%	0,7	6,6	7,3	4,1	5,2
	yht.	1	23	9	6	39
5. Normista tiedottaminen	%	3,1	9,7	9,7	4,1	7,5
	yht.	4	34	12	6	56
6. Mielipiteenvaihto	%	11,9	8,0	10,5	4,1	8,3
	yht.	15	28	13	6	62
7. Ratkaisemattomat	%	-	-	3,2	5,5	1,6
	yht.	-	-	4	8	12
8. Muut	%	11,9	5,1	8,1	4,1	6,6
	yht.	15	18	10	6	49
(Kysymykset ja vastaukset)	%	8,7	-	-	-	1,4
	yht.	11	-	-	-	11
	%	100	100	100	100	100
	yht.	126	348	122	143	739
Kirjoituksia/vuosi		12,6	34,8	12,3	20,4	20,0

Taulukko 1. Kirjoitustyyppien osuudet aineistosta.

VIRITTÄJÄN KIELENHUOLTOPALSTAN MUOVAAJAT

Virittäjän kielenhuoltopalstat ovat olleet kaikilla aineistoni vuosikymmenillä muutaman aktivistin harteilla. Kolmen useimmin esiintyvän kirjoittajan nimissä on yli 40 % kielenhuolto-osaston kirjoituksista (paitsi 1940-luvulla). Nämä innokkaimmat kielenkäyttöongelmien harrastajat ovat yleensä olleet myös Virittäjän toimituksen ja kollektiivisten kielenhuoltoelinten jäseniä.

1920-luvun ahkerin kirjoittaja oli Virittäjän päätoimittaja E. A. Tunkelo. Hänen kirjoituksiaan oli runsas viidennes 21,4 % (27) kaikista vuosikymmenen kielenhuoltokirjoituksista. Tunkelo oli myös pitkäaikainen SKS:n kielitieteellisen valiokunnan ja kielivaliokunnan jäsen sekä jälkimmäisen puheenjohtaja. Seuraavaksi todennäköisintä oli, että oikeakielisyysskirjoituksen alla oli Lauri Hakulisen nimi tai nimimerkki. Hänen osuutensa kirjoituksista oli vajaa viidennes 19 % (24). Hakulinen oli vuodesta 1923 Virittäjän toimitussihteeri, ja myös hän oli kielivaliokunnan jäsen jo 1920-luvulla. Kolmanneksi eniten kirjoitti Lauri Kettunen. Hänen osuutensa, 6,3 % (8), on kuitenkin paljon pienempi kuin edellisten. Kettunen oli koko 20-luvun Virittäjän toimituksessa, mutta kielivaliokuntaan tai -lautakuntaan hän ei kuulunut. Hän oli kielivaliokunnan ja sen seuraajien edustaman kielenhuollon tunnetuin arvostelija (Pulkkinen 1972: 62). Muita 20-luvun kirjoittajia olivat E. A. Saarimaa (5), Erkki Reijonen (5), Aarni Penttilä (4) ja Y. H. Toivonen (3), nimimerkillä Puristi. Kaikki mainitut kuuluivat Reijosta lukuun ottamatta Virittäjän toimitukseen, Saarimaa ja Toivonen myös kielivaliokuntaan.

1940-luvun tuotteliain kirjoittaja oli Saarimaa, jonka osuus Oikeakielisyyttä- ja Kielemme käytäntö -osaston kirjoituksista oli 9,7 % (34). Saarimaa oli Virittäjän toimituksen, kielivaliokunnan, sen työjaoston ja Akatemian kielilautakunnan jäsen, ja hänen erilaisista kielikysymyksistä tekemänsä alustukset olivat ohjaamassa näiden elinten päätöksentekoa. Saarimaa myös kodifioi nuo suositukset ja päätökset opaskirjoihinsa Huonoa ja hyvää suomea ja Kielenopas, jonka ensimmäinen painos ilmestyi 1947. Se oli pitkään arvovaltaisin ja suosituin kielenkäytön opas. Tyttönormaalilyseon yliopettajana Saarimaa vaikutti myös huomattavasti siihen, kuinka normikieltä opetettiin kouluissa.

Hannes Tepon nimiin on merkitty 29 kirjoitusta, ja niiden osuus kaikista kirjoituksista on 8,3 %. Teppo oli koko 40-luvun kielivaliokunnan sihteeri ja sen työjaoston jäsen. Kun SKS:n kielitoimisto 1945 perustettiin, tuli Teposta myös sen sihteeri. 1949 perustettua Akatemian kielitoimistoa hän johti vuoden ajan. Virittäjän toimitukseen hän ei sen sijaan kuulunut. Saarimaa ja Teppo toimivat myös pitkään kustantajien kielen tarkastajina ja vaikuttivat siten painetun kirjallisuuden kieliasuun (Vuorela 1954: 65–66; Hakulinen 1948: 3).

Lauri Hakulisen nimellä ilmestyi 40-luvun kielenhuolto-osastoissa 18 kirjoitusta, joiden osuus kaikista kirjoituksista on 5,1 %. Veikko Ruoppilan mukaan (1969: 282) suurin osa Paremmiin sanoen -sikermistä on Hakulisen käsialaa. Niiden säännöllinen ilmestyminen loppuikin, kun Hakulinen jätti päätoimittajan tehtävän. Todellisuudessa hänen osuutensa on siis yli 40 % (Hakulisen kirjoitusten ja Paremmiin sanoen -sikermien yhteinen osuus on 47,9 %). Hakulinen oli koko 1940-luvun Virittäjän päätoimittaja. Hän oli myös 1920-luvulta lähtien kielivaliokunnan jäsen, sen työjaoston jäsen hän oli koko 40-luvun, ja kun SKS:n kielitoimisto perustettiin, tuli Hakulisesta sen johtaja.

Muita 1940-luvun ahkeria kirjoittajia olivat Tunkelo (14 kirjoitusta), Matti Sadeniemi (11), Kaarlo Nieminen (5), Martti Rapola (4) ja Aarni Penttilä (5), jotka kaikki olivat tuon

▷

vuosikymmenen aikana kielivaliokunnan tai Akatemian kielilautakunnan jäseniä, Tunkelo, Rapola ja Penttilä myös Virittäjän toimituksen jäseniä. Näihin elimiin kuulumattomia kirjoittajia olivat Lauri Kettunen (5), J. J. Mikkola (4) ja Eeva Lindén (4), jotka usein arvostelivatkin kollektiivisen kielenhuollon ratkaisuja.

1960-luvulla Virittäjän kirjoittajajoukkoon oli tullut uusia nimiä. Vuosikymmenen tuotteliain kirjoittaja oli Terho Itkonen, jonka työtä oli 17,8 % (22) Kielemme käytäntö -osastosta. Itkonen tuli Virittäjän toimitukseen ja kielilautakuntaan vasta 60-luvun puolenvälin jälkeen, mutta kirjoitti osastoon tasaisesti koko vuosikymmenen ajan. Virittäjän päätoimittaja Veikko Ruoppila kirjoitti 13,8 % (17) Kielemme käytäntö -osaston artikkeleista. Hän ei ollut tuolloin kielilautakunnan jäsen. Kolmanneksi eniten kirjoitti Matti Sadeniemi, kielitoimiston johtaja, Nykysuomen sanakirjan päätoimittaja ja kielilautakunnan jäsen, joka oli jo 1940-luvulla ollut usein läsnä kielivaliokunnan kokouksissa. Häinkin kuului Virittäjän toimitukseen. 60-luvulla Virittäjään kirjoittivat kielenhuoltoaiheista usein myös Aarni Penttilä (11), Lauri Hakulinen (7), Paavo Pulkkinen (8) ja, vuosikymmenen alkupuolella, Saarimaa (4). Näistä Hakulinen ja Penttilä olivat Virittäjän toimituksen jäseniä, Hakulinen myös kielilautakunnan jäsen.

1980-luvulla ahkerin kirjoittaja oli Virittäjän vuosien 1980–1987 päätoimittaja Terho Itkonen, joka on kirjoittanut peräti 44 % (63) kaikista vuosien 1980–1988 kielenhuoltoartikkeleista. Hän hallitsi Virittäjän kielenhuolto-osastoa kuten Hakulinen 40-luvulla (jos laskee 40-luvun Paremmiin sanoen -artikkeleista suurimman osan hänen nimiinsä). Itkonen ei enää 80-luvulla kuulunut kielilautakuntaan. Sen jäsenistä Virittäjään kirjoittivat 1980-luvulla usein Paavo Pulkkinen, jonka osuus on 9 % (13), ja Osmo Ikola, jonka osuus on 7,6 % (11). Ikola oli myös Virittäjän toimitusneuvoston jäsen.

Koko aineistoni tuotteliain kirjoittaja on Terho Itkonen. Hänen jälkeensä kolme seuraavaa ovat Lauri Hakulinen, E. A. Saarimaa ja E. A. Tunkelo. Virittäjän päätoimittajat ovat siis olleet myös innokkaimpia kielenhuollon harrastajia, ja kaikki heistä ovat olleet myös kollektiivisten kielenhuoltoelimien keskeisiä jäseniä. Kielenhuoltoharrastus on ollut lisäksi hyvin pitkäaikaista: Hakulinen, Penttilä ja Saarimaa ovat kirjoittaneet kolmella aineistoni vuosikymmenellä. Muusta kirjoittajakunnasta voi todeta, että sekin on pääosin ollut tuon puolivirallisen kielenhuollon veljeskuntaan kuuluvaa. Kielivaliokunnissa ja -lautakunnissa ei naisia 20-, 40- ja 60-luvulla ollut ollenkaan. Kielenhuoltokeskustelu on yleensäkin ollut miehistä: Virittäjän kirjoittajajoukossa on ollut muilla vuosikymmenillä paitsi 80-luvulla äärimmäisen vähän naisia. Suuri osa kirjoittajista on myös ollut Virittäjän toimituksen jäseniä.

Virittäjä on siis ollut tiukasti kielenhuollon valtasuunnan käsissä. Kielenhuolto taas on ollut tiukasti fennistien käsissä. Lähes kaikki Virittäjän innokkaimmat kirjoittajat ovat olleet suomen kielen ammattitutkijoita, monet heistä professoreita.

TUTKIJAT JA HUOLTAJAT

Vuonna 1992 julkaistiin Virittäjässä Toini Rahdun kirjoitus, jossa kirjoittaja kyseenalaisti tämäntyyppisen osaston tarpeellisuuden kielentutkijoiden aikakauslehdessä. Hän pitää osaston perinnettä nuorten tutkijoiden kielikäsitteille ja tutkimusotteelle outona. Ne kielenkäytön asiat, jotka kiinnostaisivat Virittäjän pääasiassa kielentutkijoista ja opiske-

lijoista sekä äidinkielenopettajista koostuvaa lukijajoukkoa, voidaan yhtä hyvin esittää artikkeleissa, keskustelussa ja katsauksissa. Heitä ei hyödytä virheiden poimiminen muiden teksteistä. (Rahtu 1992: 114–117.) Virittäjän kielenhuoltopalsta oli siis samaistunut yleisimpään kirjoitustyyppiinsä, virheiden esittelyyn.

Tuloksistani voi päätellä, että Virittäjän kielenhuoltopalstan sisältö yksipuolistui juuri 1980-luvulla: se painottui entistä enemmän virheiden kommentointiin. Kirjoittajajoukko supistui, ja keskustelun osuus väheni. Virittäjää ei tuolloin voinut enää samaistaa viralliseen kielenhuoltoon, eivätkä kielilautakunnan jäsenet 1980-luvulla esiintyneet osaston kirjoittajina yhtä usein kuin ennen. Normeista ei Virittäjässä myöskään keskusteltu entisessä määrin; 1940-luvulla normien ja 60-luvulla niiden muutosten ehdottaminen taas oli melko vilkasta.

Fennistienkin suhde kielenhuoltoon oli 1980-luvulla jo toinen kuin 60-luvulla ja sitä ennen; kielenhuolto ei enää ollut luonnollinen osa toimenkuvaa. Toini Rahdun kirjoitukseen ei herättänyt keskustelua. Kotikielen Seuran perustamisen aikaan kirjakielen kehittäminen oli ollut niin kielentutkijoiden kuin muidenkin »yleisharrastus». Kirjakieltä ei kehitetty vain, koska käytännön tarpeet vaativat, vaan sitä pidettiin suomalaisen kulttuurin ja sitä kautta kansakunnan ja valtion elämänskysymyksenä. Tällainen suhde kielenhuoltoon on huomattavissa Virittäjän kielenhuoltokirjoituksissa 60-luvulle asti. Siihen, että kielenhuoltoa pidettiin tärkeänä työalana, vaikutti ainakin 20- ja 40-luvulla aattellisten syiden lisäksi varmasti myös kirjakielen vakiintumattomuus. Oikeinkirjoituksessa ja muotorakenteessa oli horjuntaa häiritsevässä määrin. Kielessä oli myös sellaisia vieraiden kielten mallin mukaisia ilmauksia, jotka eivät tuntuneet luontevilta. Nyt on toisin: käytössämme on toimiva, muodoltaan varsin yhtenäinen kirjakieli, jonka hienosäätö tuntuu monista tarpeettomalta pedanttisuudelta, ikään kuin täysi-ikäisen vapauksien rajoittamiselta. Muutkin nuoret kirjakielet ovat kokeneet saman kehityksen: esim. Fishman mainitsee (1983: 106), että kun heprea oli saatu elvytettyä nykyaikaiseksi kieleksi, tuntuivat kieltä kehittämässä olleiden kielenhuoltajien suosittamat muodot oudoilta niistä nuorista, jotka olivat jo kasvaneet hepreankielisessä ympäristössä. Nuoret nimittivät huoltajien kieltä sapattihepreaksi.

Maailmalla monet lingvistit suhtautuvat koko normittamiseen kielteisesti. Mm. sosiolingvistiikka ja diskurssintutkimus ovat tuoneet tutkimuksen kohteeksi säännöstelemättömän variaation, jota kirjakielistä on kielenhuoltotoimin yritetty karsia. Karsintaa, normien laatimista, on pidetty kyseenalaisena kielen luonnollisen monimuotoisuuden (*variability*) kahlitsemisena (esim. Milroy ja Milroy 1985, Dieckman 1980: 508). Myös Pentti Leino on kuvaillut kielenhuollon hyökkääjäksi ja »itse kielen» sen vastustajaksi silloin kun yritetään pitää kiinni normista, joka ei ole enemmistön kielenkäytön mukainen (1989: 563). Leinon mielestä kielenhuollolla on kyllä tärkeitä tehtäviä, mutta hän katsoo kielenhuoltajien heikentäneen arvoaltaansa juuri puuttamalla kokonaisuuden kannalta merkittömiin yksityiskohtiin (1989: 570).

Viralliseen kielenhuoltoon osallistuneet ovat kuitenkin itse pitäneet nyt puheena olevan ajan, eli 80-luvun, kielenhuoltoa vapaamielisenä ja varovaisena (Koivusalo 1990: 119–120; Ikola 1984: 10–11). Tutkijat ja huoltajat eivät olekaan aina puhuneet samasta asiasta eivätkä yhteisin käsittein. Ei esimerkiksi ole ollut selvää, keiden kaikkien toimia »kielenhuolto» on tarkoittanut. Virittäjän kielenhuolto-osaston perinne, sen vahvat kytkökset kollektiivisiin kielenhuoltoelimiin, on varmasti vaikuttanut siihen, että kielenhuolloksi on

▷

nimitetty kaikkea siellä julkaistua, kielenhuoltajiksi kaikkia sinne kirjoittaneita ja normiksi heidän esittämiään kantoja. Ammatikseen kieltä huoltavat taas ovat tunteneet vastuun lankeavan heille, kun keskustelussa jonkin kannan esittäjäksi mainitaan »kielenhuolto» tai »kielenhuoltajat», vaikka kannanilmaisua ei olisi esitetty kielitoimiston tai kielilautakunnan nimissä.

Vanha sana oikeakielisyys on kätevä havainnollistamaan sitä, mitä useimmiten lienee tarkoitettu normilla: sääntöä, jonka mukaan ilmaus voidaan luokitella kirjakielessä oikeaksi tai vääräksi. Toisaalta normiksi on nimitetty myös ohjeita, joiden mukaan jokin ilmaisu on arvioitu tarkoitukseensa, ymmärrettävyydeltään tai tyyliältään huonoksi, ehkä vain jossain tietyssä käyttöyhteydessä. Tällaistaikin ohjailua käytetään. Kielenhuoltajat pitävät yhtenä tärkeimmistä tehtävistään sen edistämistä, että kansalaiset ymmärtäisivät hallinnon kieltä. Esimerkiksi tähän tavoitteeseen ei kuitenkaan voida juuri lainkaan vaikuttaa jakamalla ilmauksia oikeisiin ja väärisiin, esimerkiksi »kieltämällä» jonkin sanan tai rakenteen käyttö, eivätkä virallisen kielenhuollon edustajat näin teekään. Sen sijaan ymmärrettävyyttä pyritään parantamaan analysoimalla tilanteita ja tekstejä sekä antamalla ohjeita, joita kirjoittaja sitten voi soveltaa tapausittain. Sama koskee hallinnon tekstien lisäksi kaikkia muitakin, joiden kehittämiseksi kielenhuoltajilta pyydetään ohjeita. Normin (kirjakielessä oikeaa osoittavan säännön merkityksessä) ja tilanteisen ohjeen eroa ei kielenhuoltokirjoituksissa tai keskustelussa kielenhuollosta kuitenkaan ole ilmaistu kyllin selvästi, koska on ilmeistä, että sitä eivät suinkaan kaikki kielenhuoltokirjoitusten lukijat ole ymmärtäneet.

Normin ja muunlaisen ohjeen sekä normin ja yksityisen mielipiteen erottamisen ongelmallisuus manifestoituu juuri Virittäjän kielenhuolto-osastossa. Vaikka sitä käytettiin kielivaliokunnan ja -lautakuntien tiedotusvälineenä, se oli aina myös — varsinkin sen jälkeen kun normista tiedottaminen siirtyi Kielikelloon — palsta, jolla yksityishenkilöinä kirjoittavat fennistit esittivät havaintojaan ja käsityksiään kielenkäytöstä. Osaston lukijat kuitenkin tiesivät, että Virittäjä oli tiukasti ensin epävirallisen ja sitten virallisen kielenhuollon käsissä. Kirjoittajien vaikutusvalta tunnettiin. Siksi Virittäjää luettiin jo varhain kuin normikokoelmaa.

Eeva Lindén (Vir. 1946: 192) toi tämän ongelman esille jo 1940-luvulla esittäessään epäilyjä pronominiin *joku* ja *jokin* työnjakosuosituksen järkevyydestä. Hän huomautti, että tätä vielä keskeneräistä uudistusta oli jo sovellettu ylioppilaskirjoitusten arvostelussa. Myös Lauri Kettunen (1949: V–VI) varoitti yksityisten suositusten ja pelkkien mielipiteidenkin odottamattomasta vaikutusvallasta. Ne ovatkin liittyneet opaskirjoissa ja kouluopetuksessa sellaisten harkitumpien normien seuraan, joista esimerkiksi on tehty kollektiivinen päätös, ja periytyneet sitten painoksesta ja kirjoittajapolvesta toiseen. Myös virallisen kielenhuollon edustajat ovat antaneet kysyjille ohjeita sekä isoissa että pienissä kysymyksissä: työ on käsitetty myös yleisönpalveluksi, jossa on pyritty antamaan ohje silloin kun ohjetta on pyydetty (Koivusalo 1990: 119, 121).

Kielenhuoltajat ovat tilanteen selventämiseksi kaivanneet kuvausta nykyisen kirjakielen rakenteesta (Koivusalo 1980: 26), ilmeisesti osin juuri siitä syystä, että on epäselvää, mitkä oppaissa ja oppikirjoissa olevista säännöistä ovat kielivaliokunnan ja -lautakuntien suositusten mukaisia ja mitkä on omaksuttu vaikkapa Virittäjän kielenhuolto-osastosta. Äidin-kielenopettajatkin ovat halunneet selvää tietoa siitä, mikä on katsottava sellaiseksi normiksi, jonka noudattamista on vaadittava ylioppilastutkinnossa (Parviainen 1985: 11).

Kirjakielen ja kielenhuollon historian kannalta olisikin mielenkiintoista selvittää, miten nykyisissä oppaissa toistetut säännöt ja ohjeet ovat syntyneet. Tästä kielenhuoltajat voisivat myös ottaa oppia suunnitellessaan toimintaansa. Sen sijaan sillä, onko jonkin suosituksen päättänyt kielivaliokunta tai -lautakunta vai onko sen esittänyt Virittäjässä tai muualla yksityinen kielenhuoltaja, ei välttämättä ole merkitystä nykytilanteessa. Ajan kuluessa muuttuvat pitkään esitetyt säännöt ja ohjeet, perusteiltaan vaikka kuinka mielivaltaiset, kirjakielen perinteeksi. Suomea vanhempien kirjakielten huollossa voi nähdä, kuinka suuren merkityksen traditio vähitellen saa. Pelkästä jatkuvuudesta tulee itseisarvo (Cameron 1995: 13).

Vaikka jatkuvuus on ollut tärkeä sääntöjen perustelu, keskustelua normeista ja normien muutoksia tietenkin kaivataan. Keskustelu voi kuitenkin lähteä puhtaalta pöydältä: voimme kysyä, mitkä normit ovat nykypäivänä tarpeellisia, mitä taas pitää muuttaa. Näiden kysymysten ratkaisemiseksi on kysyttävä toisia: Millainen pitäisi olla kirjakielen suhde puhuttuun kieleen? Minkälaisin perustein? Mitä puhekieltä kirjakielen pitäisi noudattaa? Onko koko maalle yleistä puhekielen muotoa? Mitkä kirjakielen muotonormit on vaikea oppia? Voimme kysyä lisää: Mihin kielenhuollon pitää puuttua? Mihin se ei saa puuttua? Mikä on kirjakielen tehtävä? Miksi kielenkäyttäjät kaipaavat normeja? Miksi he eivät tee siten kuin itse haluavat?

Mutta ylioppilasaineessa, ja muuallakin, kieltä arvioidaan myös muun kuin oikean ja väärän perusteella. Tyylin arvosteluun vaikuttavat väistämättä henkilökohtaiset mieltymyksetkin. Jotta oppilaat eivät joutuisi kärsimään, ovat opettajat hakeneet mallia niiltä, joiden he ovat tienneet vaikuttavan oppilaidensa lopulliseen arvosanaan (Parviainen 1985: 11; Pääkkönen 1985: 21). Tässä mielessä he olivat oikeilla jäljillä ottaessaan varteen myös Virittäjän palstoilta lukemansa huomiot ja mielipiteet. On edelleen tärkeää, että asiasta kiinnostuneet voivat keskustella myös siitä, millaista on hyvä tyyli missäkin tilanteessa. On myös tärkeää, että lukijat ja keskustelijat ovat selvillä siitä, onko kysymys normittamisesta vai esittääkö kirjoittaja omasta mielestään ymmärrettävämpää, tarkoituksenmukaisempaa tai kauniimpaa vaihtoehtoa.

LÄHTEET

- CAMERON, DEBORAH 1995: *Verbal hygiene*. Routledge, London.
- DIECKMAN, WALTHER 1980: *Sprachlenkung/Sprachkritik*. – Hans Peter Althaus, Helmut Henne & Herbert Ernst Wiegand (toim.), *Lexikon der Germanistischen Linguistik* s. 508–515. Toinen, uudistettu ja laajennettu painos. Niemeyer, Tübingen.
- FISHMAN, JOSHUA A. 1983: *Modeling rationales in corpus planning: Modernity and tradition in images of the good corpus*. – Juan Cobarrubias & Joshua A. Fishman (toim.), *Progress in language planning* s. 107–118. Mouton, Berlin.
- GRÖNDAL, SATU M. 1996: *Den finska litteraturen i Sverige — språkvård och status*. – *Språk i Norden* 1996 s. 73–79. Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden. Nordisk språksekretariats skrifter 20.
- HAKULINEN, LAURI 1945a: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitoimiston perustaminen, sen taustaa ja esivaiheita*. – *Virittäjä* 49 s. 109–112.
- 1945b: *Kielenviljelyn menettelytavoista*. – *Virittäjä* 49 s. 281–283.

▷

- 1948: E. A. Saarimaa 60-vuotias. – *Virittäjä* 52 s. 1–3.
- IKOLA, OSMO 1984: Suomen kielen lautakunta — mihin se pyrkii ja miten se toimii. – *Kielikello* 1 s. 4–5.
- ITKONEN, TERHO 1975: Näillä näkymin. Kirjoituksia nykysuomesta ja sen huollosta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 316. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KETTUNEN, LAURI 1949: Hyvää vapaata suomea. Gummerus, Jyväskylä.
- KOIVUSALO, ESKO 1980: Kielenhuollon kohderyhmät. – Heikki Paunonen & Riitta Koivumäki (toim.), *Näkökulmia äidinkielenopetukseen ja kielenhuoltoon* s. 25–33. *Folia fennistica & linguistica*. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 2. Tampere.
- 1990: Isot ja pienet asiat kielenhuollossa. – *Virittäjä* 94 s. 117–121.
- LEINO, PENTTI 1989: Kirjakieli — puutarha vai kansallispuisto? – *Virittäjä* 93 s. 554–571.
- LINDÉN, EEVA 1946: *Joku-* ja *jokin-*pronominien käytöstä. – *Virittäjä* 50 s. 191–195.
- MILROY, JAMES – MILROY, LESLEY 1985: *Authority in language. Investigating language prescription and standardisation*. Routledge & Kegan Paul, London.
- NEUSTUPNÝ, J. V. 1974: Basic types of treatment of language problems. – J. A. Fishman (toim.), *Advances in language planning* s. 37–48. *Contributions to the Sociology of Language* 5. Mouton, Haag.
- NIINIVAARA, MARTTI 1931: Kielen tutkimus ja viljely. – Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1931 s. 1–50. *Suomi V: 12*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PAUNONEN, HEIKKI 1976: *Kotikielen Seura 1876–1976*. – *Virittäjä* 80 s. 310–428.
- PARVIAINEN, MARJA 1985: Mikä kirjakielen normien opettamisessa on vaikeaa? – *Kielikello* 1 s. 9–12.
- PULKKINEN, PAAVO 1972: Nykysuomen kehitys. Katsaus 1800- ja 1900-luvun kielenhuoltoon sekä tekstinäytteitä. *Tietolipas* 72. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PÄÄKKÖNEN, IRMELI 1985: Kielivirheiden asema ja merkitys ylioppilasaineiden arvostelussa. *Ylioppilaskirjoituksen aineiden arvostelijan puheenvuoro*. – *Kielikello* 1 s. 19–21.
- RAHTU, TOINI 1992: »Kielemme käytäntö». – *Virittäjä* 96 s. 114–117.
- RUOPPILA, VEIKKO 1969: Lauri Hakulinen 70-vuotias. – *Virittäjä* 74 s. 280–282.
- SADENIEMI, MATTI 1968: Suomen kielen huollosta. – *Suomenkieliset tietosanomat* 2 s. 24–31.
- VUORELA, PAULA 1954: Hannes Tepon mentyä. – *Virittäjä* 58 s. 63–70.

LANGUAGE STANDARDISATION AND
GUIDANCE ON CORRECT USAGE IN VIRITTÄJÄ

The article describes the development of Virittäjä's section on language standardisation and correct Finnish usage. The article is based on a corpus of all the texts (739) published in that section in the 1920s, 1940s, 1960s and between 1980 and 1988. Since 1896, the language standardisation section of Virittäjä was, for almost a hundred years, the most important forum for debate relating to issues of correct Finnish usage. Between 1928 and 1968 it was also the medium for publishing the recommendations of the collective language standardisation bodies, the language committee of the Finnish Literature Society, later language board of the Academy of Finland, the Modern Finnish Department and the Research Institute for the Languages of Finland. The last language standardisation section appeared in 1994.

The most assiduous contributors to the language standardisation section were a small group of activists, which consisted of the key members of the collective language standardisation bodies. They were researchers of Finnish. The editors of Virittäjä were particularly assiduous. Writings on language standardisation were most numerous in the 1940s and the 1980s. The most common type of writing was a discussion of a given error. This type accounted for some 60 percent of all the writings in the corpus. In relative terms, this type of writings were most numerous in the 1980s. The section was also used for criticising the language of literature and of the media (particularly in the 1920s), for suggesting new norms for written Finnish or changes to existing norms, for discussing them, for informing about the decisions of language standardisation bodies, and for suggesting new words.

In recent years, writers to Virittäjä have not been interested in discussing phenomena of language usage from a normative viewpoint. The prestige of the language standardisation section of Virittäjä was great; writings on language usage were looked upon as if they were rules, even when they did not inform about the decisions of language standardisation bodies. This perhaps proved fateful to the section. Even private expressions of opinion on details of written language and matters of preference were interpreted as having been more generally accepted by authorities on language standardisation, and the official language standardisation was seen to pay too much attention on matters of marginal importance that required no regulation. ■

Kirjoittajan osoite (address):

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Sörnäisten rantatie 25, 00500 Helsinki
Sähköposti: *Aino.Piehl@Domlang.Fi*